

Vänstervågen är varken bred eller djup

Omvalet av Hugo Chávez i Venezuela den 3 december 2006 utgör kulmen av ett mycket händelserikt valår i Latinamerika. Från Mexico i norr till Chile i söder har inte mindre än elva presidentval ägt rum sedan december 2005. Mycket av den uppmärksamhet som Latinamerika har ådragit sig i internationell press har varit baserad på uppfattningen att en vänstervåg har svept över kontinenten. Med en före detta fackföreningsledare som president i Brasilien, ett uttalat revolutionärt parti vid makten i Bolivia och, naturligtvis, Chávez i Venezuela – den nye omslagspojken för vänsterrörelser världen över – är det onekligen lätt att dra sådana slutsatser.

Men när man blickar tillbaka på valåret i Latinamerika framträder ett antal frågetecken som kastar tvivel över djupet och bredden av denna vänstervåg. Det finns markanta skillnader mellan de olika vänsterregimerna i fråga om styrelsesätt och ideologiska rötter. Dessutom tycks betydelsefulla länder i regionen förbli orörda av vänstervågen. Och även i de länder där vänsterledare blev valda och omvalda har dessa ledares förmåga att föra en vänsterpolitik ifrågasatts. Den politiska verklighet som ligger till grund för intrycket att en vänstervåg har svept över regionen är, med andra ord, mycket mer komplex än vad den dominerande mediebildningen vill göra gällande.

Den mexikanske akademikern och politikern Jorge Castañeda – författare till bland annat *Utopia Unarmed* som kartlägger den politiska vänsterns historiska utveckling och dess inverkan på Latinamerikas politiska förlopp efter Kalla krigets slut – har delat in Latinamerikas politiska vänsterledare i två grupper. Den ena består av dem som har sitt ursprung i ett kommunistiskt, socialistiskt eller "Castroistiskt" förflutet. Dessa ledare förstår, enligt Castañeda, hur de sovjetiska och kubanska modellerna gick snett, och vad de begränsningar som dagens globaliserade världsekonomi och fattigdom innebär för politikens utformning. Vänstern i Chile, Brasilien, Uruguay, och kanske även Nicaragua kan ses från detta perspektiv. Den sortens vänsterpolitik som dessa länders ledare står för betonar en aktiv socialpolitik utan att förbigå vikten av en stabil makroekonomisk politik.

Den andra gruppen härstammar från en skild politisk idétradition som har fått ett unikt uttryck i Latinamerika: populismen. Det går inte att förneka att populistiska ledare har spelat en viktig roll för att ge arbetarklassen en politisk röst och att utvidga rösträtten. Men avigsidan har bestått i ekonomiska kriser och en underminering av redan svaga politiska institutioner, vilket i många fall har sporrat militären att ta makten. I dag för, framför allt, Chávez i Venezuela och Evo Morales i Bolivia den populistiska idétraditionen vidare.

Om än något schematiskt uppmärksammar Castañeda de djupgående skillnader som präglar vänstern i dagens Latinamerika. Valresultaten i två betydande länder i regionen under 2006 kastar ytterligare tvivel över bredden av en vänstervåg. I maj valdes högerpolitikern Alvaro Uribe övertygande till en ny mandatperiod som president i Colombia. Man kan således förvänta sig en fortsättning av den högerpolitik som i Colombia karakteriseras av den kontroversiella demobiliseringsprocessen för paramilitära styrkor, ett fortsatt nära samarbete med USA i frågor rörande drogbekämpning, och ytterligare militarisering av konflikten med vänstergerillan.

Om omvalet av Uribe var ytterst förutsägbart, var den slutgiltiga segern för Felipe Calderón i det mexikanska presidentvalet desto mer omtvistad. En lång tid innan valet hade López Obrador – populär borgmästare för Ciudad de México, landets huvudstad – framstått som en klar vinnare. Han ansågs kandidera från ett politiskt utrymme klart till vänster om den sittande presidenten Vicente Fox och det styrande partiets kandidat, Calderón. Den långdragna valkampanjen präglades av två vitt skilda politiska visioner. Medan López Obrador betonade statliga institutioners roll för att säkra ekonomisk utveckling till förmån för landets fattiga och ett klart avståndstagande gentemot grannen i norr, stod Calderón för en politik till förmån för privat företagsverksamhet, en hård för syn på den stigande kriminaliteten i landet, och vikten av att engagera USA. Det ytterst jämna och bittert omtvistade valresultatet till trots (López Obrador och hans anhängare anser sig fortfarande lurade på valsegern), är det obestridligt att en mycket stor del av Mexikos väljare valde att sätta sina förhoppningar till en ledare vars politik inte har fångats av någon regional flodvåg.

Brasilien och Chile lyfts ofta fram som exempel på vänstervågen, men deras ledare Luiz Inácio Lula da Silva och Michelle Bachelet har begränsade möjligheter att ge vågen politiskt djup.

Den första mandatperioden för Lula och hans ”Partido dos Trabalhadores” (PT eller Arbetarpartiet) präglades av Lulas löften att prioritera den fortsatta avbetalningen av Brasiliens enorma utlandsskuld. Denna signal till utländska investerare om att Brasilien skulle fortsätta på den kurs som Lulas föregångare, Fernando Henrique Cardoso, hade stakat ut innebar ett avsteg från PT:s traditionellt vänsterradikala program. De vänsterrörelser som har skänkt Lula sitt stöd har till stor del förlorat tålamodet med den försiktiga ekonomiska politik som har karakteriserat den första mandatperioden, trots att Lula också lyckades genomföra ett antal framgångsrika program för fattigdomsbekämpning. Det återstår att se om Lula framöver lyckas säkra tillräckligt stöd i den brasilianska kongressen för sitt program. Det är således en mycket försvagad president som påbörjar sin andra mandatperiod.

Bachelet vann valet i Chile genom att utlova kontinuitet med den makroekonomiska politik som hennes föregångare inom Concertación – den politiska allians som utgörs av socialister och kristdemokrater och som har styrt landet sedan demokratins återkomst – har fört, men med större betoning på en mer aktiv välfärdspolitik. Flera händelser har dock lagt käppar i hjulet för hennes politik. Först utbröt våldsamma studentprotester som Bachelets regering först inte verkade veta hur den skulle förhålla sig till. Sedan utlöstes en korrupsionsskandal som hotar att splittra regeringsalliansen. Så även om valet av en kvinnlig president med rötter i landets vänsterrörelser i sig är ett tecken på de förändringar som det chilenska samhället har undergått sedan demokratin återinfördes kan det paradoxalt leda till upplösningen av den politiska pakten som Concertación utgör. Om den chilenska högern lyckas med sina försök att flytta sig ur Pinochets skugga, kan den nu ha möjlighet att återta makten i landet; denna gång genom demokratiska medel.

Ytterligare ett problem för ”vänstervågen” är att sammanhållningen mellan regionens vänsterledare kan bli mycket svår att upprätthålla. Spänningarna i deras förbindelser tydliggörs av Chávez försök att genom ett slags oljediplomati – som har möjliggjorts av höga oljepriser och en tillförlitlig amerikansk exportmarknad – vinna bundsförvanter i regionen. Chávez stöd till Morales i Bolivia, Daniel Ortega i Nicaragua, Rafael Correa i Ecuador, Ollanta Humala i Peru, och López Obrador i Mexico har framhållits som bevis på den förstnämndes inflytande i regionen och som tecken på styrkan i Latinamerikas vänstervåg. Men denna tolkning bortser från att Chávez stöd till presidentkandidater under valkampanjer i

de flesta fall har varit mer av en last än en tillgång (i Humalas fall anses Chávez stöd ha varit en avgörande faktor för hans valförlust). Samma tendens kan konstateras även i de fall där Chávez stödde de kandidater som slutligen gick segrande ur valstriden (Correa, Ortega och Morales).

Valåret 2006 i Latinamerika rymmer alltså få meningsfulla eller lätt identifierbara politiska trender. Men de som har vunnit politiska val under det gångna året skiljer sig onekligen från dem som var politiskt framgångsrika för fem, tio eller femton år sedan. Den stora skillnaden ligger i insikten att den ekonomiska politik som förknippas med "Washington consensus" inte har levererat (med ett möjligt undantag för Chile). Nu ser man att det finns ett visst politiskt handlingsutrymme att följa alternativa politiska modeller för att bemöta en allmänt utbredd frustration över löften som inte har hållits och de stora utmaningar som länderna i Latinamerika, i olika utsträckning, står inför i form av laddade ekonomiska och sociala skillnader, en dramatisk försämring av säkerheten i många av regionens städer, akut fattigdom och utbredd korruption, för att nämna några av de mest kritiska.

Mot denna bakgrund kan man konstatera att detta exceptionella valår visar på hur långt den demokratiska utvecklingen har kommit i regionen. För en region som tidigare har utmärkt sig genom våldsamma statskupper är denna våg av överlag fridsamma och demokratiskt genomförda val i sig ytterst beaktansvärd. Men de olika valen reflekterar ett brett spektrum av nationella omständigheter; från rutinmässigt hållna val till historiska vägskäl i de respektive nationernas politiska utveckling. Det är av denna anledning som man kanske bör fråga sig vad det skulle vara som sammanbinder Bachelet och Morales? Eller, i samma anda, Lula och Chávez?

Pär Engström

Doktorand i internationella relationer vid Oxfords universitet

parengstrom@gmail.com